

فرماندهی معظم کل قوا: «رژیم صهیونیستی از روابط مستحکم میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان خشنود نیست و دائماً در این مسیر اخلال می‌کند». (۱۳۹۳/۱/۲۰)

زمینه‌های راهبردی حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان

صمد رفعت‌نژاد^۱، علیرضا تنهایی^۲، عباس ملکی^۳

تاریخ دریافت: ۹۴/۴/۶

تاریخ پذیرش: ۹۴/۷/۲۹

چکیده

فروپاشی شوروی فرصت مناسبی را در اختیار رژیم صهیونیستی قرار داد تا بر اساس راهبرد اتحاد پیرامونی، حضور و نفوذ در جمهوری آذربایجان را در دستور کار خود قرار دهد. این مقاله با رویکرد توصیفی-تحلیلی در پی آن است که مهم‌ترین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان را شناسایی و تبیین نماید. برای این منظور، از متون علمی و نتایج پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این مقاله استادان و دانش‌آموختگان مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد مرتبط با موضوع در مراکز علمی و دانشگاه‌های مختلف، به تعداد ۵۰ نفر بوده و کل جامعه آماری به‌عنوان حجم نمونه مورد بررسی آماری قرار گرفته است. پس از گردآوری پرسشنامه‌ها، اطلاعات اخذشده از طریق نرم‌افزار SPSS و با روش‌های خلی دو و فریدمن مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که همجواری جمهوری آذربایجان با ج.ا.ایران، نظام سیاسی غیردینی جمهوری آذربایجان و نیاز این کشور به لابی یهود در برابر لابی ارامنه برای بازپس‌گیری قریب‌تر از مهم‌ترین زمینه‌های راهبردی حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است.

واژگان کلیدی: جمهوری آذربایجان، راهبرد اتحاد پیرامونی، رژیم صهیونیستی، منافع راهبردی.

۱. کارشناس ارشد اطلاعات و حفاظت اطلاعات rafat.s222@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد اطلاعات و حفاظت اطلاعات atanhayee@yahoo.com

۳. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی عضو هیئت علمی دانشکده علوم و فنون فارابی

۱. کلیات

بی تردید برای هر کشور و نظام سیاسی آن، شناخت دقیق و واقع‌بینانه عواملی از اولویت اساسی برخوردار است که موجودیت، امنیت و منافع حیاتی آن را تهدید می‌کند. از سوی دیگر کسب آمادگی متناسب و متعادل برای مقابله با هر تهدید منوط به شناسایی ماهیت، ابعاد و پیامدهای آن است. توجه جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان قدرت منطقه‌ای به محیط امنیتی پیرامونی خود در همین راستا قابل ارزیابی است. ایران هر گونه افزایش سطح تأثیرگذاری و نفوذ کشورهای فرامنطقه‌ای را با دقت و حساسیت در محیط پیرامونی خود دنبال نماید. فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، تغییر ژئوپلیتیک محیط پیرامونی ج.ا.ایران را به دنبال داشت. جمهوری آذربایجان که دارای موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک ممتازی است، مورد توجه سیاسی، امنیتی و اقتصادی بازیگران فرامنطقه‌ای و متعارض با ج.ا.ایران از جمله رژیم صهیونیستی قرار گرفت. این کشور نیز به علت مشکلات اقتصادی، سیاسی و توسعه‌ای خود، بهره‌گیری از توانایی‌های رژیم صهیونیستی را در راستای منافع خود مفید قلمداد نموده و به نزدیک‌ترین دوست رژیم صهیونیستی در جهان اسلام تبدیل شده است. پیوندهای میان رژیم صهیونیستی و آذربایجان ظرف بیست سال اخیر رشد چشمگیری داشته است. در این میان مسئله حائز اهمیت حضور و گسترش نفوذ این رژیم در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی - امنیتی در کشور جمهوری آذربایجان است که فضای لازم را برای تأمین هدف‌های سیاسی و امنیتی رژیم صهیونیستی در قبال ج.ا.ایران به‌عنوان مهم‌ترین دشمن راهبردی آن رژیم فراهم نموده است.

۱-۱. بیان مسئله

پس از فروپاشی شوروی، جمهوری آذربایجان در کانون توجه قدرت‌های فرامنطقه‌ای به‌ویژه رژیم صهیونیستی قرار گرفت و نفوذ گسترده در این منطقه در

دستورکار این رژیم قرار گرفت. آذربایجان نیز این رژیم را به عنوان دروازه ورود به غرب و به ویژه آمریکا قلمداد نموده و از برقراری روابط دیپلماتیک با این رژیم، استقبال نمود. رژیم صهیونیستی نیز تلاش می نماید تا با نفوذ هر چه بیشتر در جمهوری آذربایجان، نگرانی های امنیتی خود را به جدار مرزهای ایران منتقل نموده و با استفاده از اقدام هایی مانند ایجاد پایگاه های استراق سمع در مرزهای ایران، انجام فعالیت های جاسوسی و استفاده از زمینه ها و تمهیدهای موجود برای انجام اقدام های اطلاعاتی و تروریستی در ج.ا.ایران، آسیب پذیری ایران را افزایش داده و به همان نسبت، دغدغه های امنیتی خود را در قبال ایران کاهش دهد. بدون شک حضور و نفوذ هر کشور یا رژیمی در منطقه یا کشوری دیگر در پی منافع و جذابیت هایی در آن کشور شکل می گردد با این توضیح، مهم ترین مسئله ای که در ذهن محققان نقش بست، این است که مسئولان رژیم صهیونیستی به چه دلیل به دنبال گسترش روابط با جمهوری آذربایجان هستند؟ رژیم صهیونیستی به دنبال چه منافع در جمهوری آذربایجان هست؟، بنابراین این مقاله، به منظور به دنبال شناسایی، بررسی و اولویت بندی مهم ترین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است.

۱-۲. اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق

محیط امنیتی ج.ا.ایران ایران با سه دسته دشواری «حضور فراگیر و ناخوانده آمریکا و متحد اصلی منطقه ای این کشور (رژیم اشغالگر قدس) در کشورهای همجوار»، «پیامدهای این حضور و نفوذ در منطقه» و «گسترش نهادهای فرامنطقه ای نظامی - سیاسی به منطقه مانند ناتو» مواجه است. با توجه به قابلیت های دسترسی و برقراری ارتباط، کشور جمهوری آذربایجان می تواند در مناطق پیرامون ج.ا.ایران، از بهترین ظرفیت ها برای حضور رژیم اشغالگر قدس برخوردار باشد. به همین دلیل این رژیم بدون از دست دادن فرصت و با تعریف هدف های مناسب در راستای منافع راهبردی خود، از همان ابتدای

استقلال این کشور برای برقراری ارتباط در زمینه‌های مختلف با آن تلاش نموده است. این رژیم با هدف انتقال نگرانی‌های امنیتی خود به جدار مرزهای ایران و افزایش آسیب‌پذیری ج.ا.ایران اقدام به ایجاد پایگاه‌های استراق سمع، انجام فعالیت‌های جاسوسی و استفاده از زمینه‌ها و تمهیدهای موجود در جمهوری آذربایجان، برای انجام اقدام‌های اطلاعاتی و تروریستی در ج.ا.ایران نموده است، بنابراین ضروری است ظرفیت‌های کشور جمهوری آذربایجان که برای این رژیم غاصب به‌عنوان منافع راهبردی تلقی و موجب حضور و نفوذ و سازماندهی اقدام‌های اطلاعاتی و تروریستی علیه جمهوری اسلامی است، مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا غفلت از این موضوع موجب آسیب‌پذیری و از دست رفتن فرصت برای مواجهه با تهدید رژیم اشغالگر قدس از سوی جمهوری آذربایجان علیه کشورمان می‌گردد. به طور اختصار، مهم‌ترین دلایل موجود برای نگارش این مقاله در قالب اهمیت و ضرورت عبارتند از:

- (۱) قراردادهای همکاری‌های امنیتی جمهوری آذربایجان با رژیم اشغالگر قدس،
- (۲) حضور شرکت‌های چندملیتی و نیروهای امنیتی رژیم اشغالگر قدس در پوشش فعالیت‌های اقتصادی در آذربایجان،
- (۳) وجود مصداق‌هایی از اقدام اطلاعاتی رژیم اشغالگر قدس علیه امنیت ملی کشورمان از منطقه فوق.

با توجه به موارد پیش گفته می‌توان عنوان نمود که پرداختن به موضوع این مقاله از این حیث اهمیت و ضرورت دارد که ضمن در اختیار گذاردن فرصت آمادگی برای رویارویی با تهدید اقدام اطلاعاتی رژیم اشغالگر قدس از کشور همسایه و مسلمان جمهوری آذربایجان که دارای اشتراکات فراوان با ج.ا.ایران است، امکان طرح‌ریزی برای جلوگیری از شکل‌گیری اقدام اطلاعاتی رژیم صهیونیستی از سوی این کشور می‌گردد، درحالی‌که پرداختن به این موضوع، به معنی غفلت از شناسایی زمینه‌های موجود در کشوری با اکثریت شیعه در همجواری کشورمان که مستعد بهره‌برداری رژیم اشغالگر

قدس به عنوان دشمن راهبردی ج.ا.ایران در اقدام اطلاعاتی علیه کشورمان و آسیب‌پذیری بیشتر و تأخیر در ختنی نمودن و اقدام‌های مقابله‌ای دستگاه‌های اطلاعاتی خودی خواهد بود، بنابراین ضروری است منافع رژیم اشغالگر در جمهوری آذربایجان مورد شناسایی و بررسی قرار گیرد که شرایط مناسب حضور و نفوذ این رژیم است.

۱-۳. پیشینه تحقیق

حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان فضای لازم را برای اقدام‌های اطلاعاتی این رژیم در جوار مرزهای کشورمان فراهم نموده است، بنابراین باید منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان مورد بررسی قرار گیرد که بسترساز حضور این رژیم و اقدام علیه جمهوری اسلامی است. تاکنون بررسی‌های فراوانی در مورد حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز و جمهوری آذربایجان انجام شده است که مشخصات، چکیده مفهومی و دستاورد علمی تعدادی از آنها به شرح زیر است:

اکبر مهدی‌زاده در مقاله‌ای با عنوان «بررسی اهداف و خط‌مشی‌های رژیم صهیونیستی در آسیای میانه و قفقاز» که در سال ۱۳۸۰ به چاپ رسید، این گونه نتیجه‌گیری می‌کند که بسط نفوذ رژیم صهیونیستی در قفقاز، ناظر به کسب مشروعیت (به‌مثابه مهم‌ترین چالش هویتی) و خروج از انزوای سیاسی بوده است (مهدی‌زاده، ۱۳۸۰: ۳۶).

حسن کامران دستجردی، در مقاله‌ای با عنوان «حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (با کاربرد نظریه بازی‌ها)» که در سال ۱۳۹۰ چاپ شده است، عنوان می‌کند: رژیم صهیونیستی به‌عنوان یکی از قدرت‌های فرامنطقه‌ای بنا به الزام‌های ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود و بر اساس رهنامه (دکترین) بن‌گوریون^۱ و نظریه خاورمیانه جدید شیمون پرز، تمایلی جدی به حضور در منطقه قفقاز از خود نشان داده است (کامران دستجردی، ۱۳۹۰: ۲۱).

میرقاسم مؤمنی در مقاله «جامعه یهودیان جمهوری آذربایجان و ابعاد روابط دوجانبه جمهوری آذربایجان و اسرائیل» که در سال ۱۳۸۳ چاپ شده است، قشر بندی یهودیان جمهوری آذربایجان و راهبردهای امنیتی کلان رژیم صهیونیستی در منطقه را شرح می‌دهد. به بیان وی، مهم‌ترین هدف‌های این رژیم را می‌توان در جذب نخبگان سیاسی، اقتصادی و فن‌سالاران (تکنوکرات‌ها) از این کشور و سایر کشورهای قفقاز، ایجاد اتحادی به‌منظور مقابله با محور ایران، روسیه، ارمنستان، نفوذ در بازارهای منطقه‌ای، بهره‌برداری از ذخایر انرژی‌های فسیلی جمهوری آذربایجان و... خلاصه کرد (مؤمنی، ۱۳۸۳: ۲۳).

آقای علی سعادت قلی‌پور آذر در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نشانگاه‌های اطلاعاتی - امنیتی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» که در سال ۱۳۹۳ چاپ گردیده است به شناسایی سازمان‌ها و نهادهای پوششی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و بیان ماهیت و نوع عملکرد اطلاعاتی آنان پرداخته است (سعادت قلی‌پور آذر، ۱۳۹۳: ۱۴۹).

امیر ساجدی در مقاله‌ای با عنوان «طرح پیرامونی و همکاری آذربایجان و رژیم صهیونیستی» که در سال ۱۳۹۰ چاپ گردیده است، عنوان می‌کند: پس از فروپاشی شوروی و ایجاد موقعیت جدید در قفقاز و آسیای مرکزی، برای رژیم صهیونیستی فرصتی پدید آمد تا از طریق ارتباط با کشور آذربایجان در منطقه قفقاز جنوبی دارای نفوذ گردد (ساجدی، ۱۳۹۰: ۱۳۷).

آثار پیش‌گفته هر یک به‌گونه‌ای ابعاد روابط و تعامل‌های رژیم صهیونیستی با جمهوری آذربایجان را مورد توجه قرار داده‌اند، ولی تفاوت مقاله حاضر با مقاله‌های پیش‌گفته و سایر پژوهش‌ها این است که به‌طور خاص به موضوع منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان پرداخته است و مهم‌ترین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان را با بهره‌جستن از نظرات نخبگان مرتبط با موضوع

و مطالعه میدانی بررسی نموده است، همچنین از پرسشنامه نیز استفاده گردیده است که در سایر تحقیق‌ها فاقد سابقه بوده است.

۱-۴. پرسش تحقیق

مهم‌ترین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان کدام است؟

۱-۵. روش‌شناسی تحقیق

۱-۵-۱. نوع و روش تحقیق

این مقاله، به دلیل فایده و آثاری که در شناسایی منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان دارد که در واقع بسترساز حضور و اقدام اطلاعاتی رژیم اشغالگر قدس علیه ج.ا.ایران است، بنابراین تحقیقی کاربردی است. در این تحقیق، پژوهشگران با بهره‌برداری از نتایج و نوشته‌های علمی دیگران، فرصت تهیه مطالب پیرامون موضوع را ایجاد نموده و با توجه به نظریه‌های موجود، نتایج حاصل از سؤال‌های پرسشنامه و عمق تحلیلی خود به تجزیه و تحلیل مطالب پرداخته‌اند؛ به عبارتی اساس کار محققان در این پژوهش بر دو محور گردآوری کتابخانه‌ای (اسنادی و اینترنتی) و پرسشنامه (میدانی) استوار بوده است.

۱-۵-۲. جامعه آماری تحقیق و توصیف حجم نمونه

با توجه به تخصصی بودن موضوع این تحقیق و لزوم آشنایی اعضای جامعه آماری با رژیم صهیونیستی و کشور جمهوری آذربایجان و تحولات آن، جامعه آماری این پژوهش را پژوهشگران ارشد پژوهشکده مطالعات راهبردی ۵ نفر، مرکز مطالعات راهبردی آجا ۵ نفر، مرکز مطالعات کاربردی فارابی ۵ نفر، دانشجویان مقاطع دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی ۱۵ نفر و دانش‌آموختگان جغرافیای سیاسی، مطالعات منطقه‌ای

و روابط بین‌الملل دانشگاه تهران در مجموع ۱۵ نفر استادان مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم و فنون فارابی مرتبط با موضوع ۵ نفر، در مجموع ۵۰ نفر تشکیل می‌دهند. با توجه به محدود بودن جامعه آماری، کل جامعه آماری به عنوان حجم نمونه به صورت تمام شمار مورد بررسی آماری قرار خواهد گرفت.

جدول شماره ۱. ویژگی‌های نمونه آماری

سطح تحصیلات			سابقه خدمتی			رشته تحصیلی		
کارشناسی ارشد	دکتری	مجموع	۲۰-۳۰ سال	بالای ۳۰ سال	مجموع	جغرافیای سیاسی	مطالعات منطقه‌ای	روابط بین‌الملل
۳۰	۲۰	۵۰	۳۵	۱۵	۵۰	۱۵	۱۵	۲۰
%۶۰	%۴۰	%۱۰۰	%۷۰	%۳۰	%۱۰۰	%۳۰	%۳۰	%۴۰

۳-۵-۱. روایی و اعتبار اندازه‌گیری

روایی پرسشنامه از طریق ارائه آن به ده نفر از افراد صاحب‌نظر در حوزه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای به صورت صوری بررسی و پس از انجام تصحیحات لازم و اعمال نظرات خبرگان در بین جامعه آماری توزیع شد. پایایی و اعتبار پرسشنامه نیز از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شده که برابر $0/83$ در حد بالا و قابل قبول بوده و پرسشنامه از اعتبار قابل قبولی برخوردار است.

۲. مبانی نظری تحقیق

۲-۱. رهنامه پیرامونی

طرح پیرامونی^۱ توسط راهبردپردازان رژیم صهیونیستی در اوایل دهه ۱۹۵۰ اظهار شد و آن اشاره دارد به وضعیت کشور کوچکی که در بین همسایگان متخاصم بزرگ

قرار گرفته است (Sajedi, 2008: 79)؛ در واقع کشور کوچک هفت میلیونی رژیم صهیونیستی در محاصره کشورهای چند صد میلیونی عرب خاورمیانه قرار گرفته و امکان داشتن روابط عادی اقتصادی و امنیتی با آنها را دارا نیست. به این سبب بُن‌گوریون (اولین نخست‌وزیر رژیم صهیونیستی) و دیگر راهبردپردازان رژیم صهیونیستی این‌گونه اظهار نمودند که این رژیم به‌عنوان جزیره‌ای است در میان دریای مسلمان است که باید از میان برخی کشورهای ساکن در حوزه خارج دنیای عرب برای خود دوستان و هم‌پیمانانی را پیدا نماید. محدوده طرح پیرامونی می‌تواند در طول زمان تغییر نماید (تقی‌پور، ۱۳۸۳: ۴۲۹).

۲-۲. نظریه وابستگی متقابل

این نظریه اظهار می‌دارد که وابستگی بین کشورها ساخت اصلی نظام بین‌المللی معاصر را تشکیل می‌دهد. دولت‌ها دیگر خودکفا و بی‌نیاز نیستند و وابستگی متقابل به‌طور فزاینده‌ای تمامی کشورها را به یکدیگر پیوند داده و در نتیجه امنیت این کشورها به یکدیگر وابسته نموده است. نفت یک نمونه بارز از وابستگی متقابل است که صادرکننده و واردکننده را به یکدیگر وابسته نموده و همکاری‌های دو طرف را در مواقع بحرانی طلب می‌نماید (سیف‌زاده، ۱۳۷۱: ۲۵۶). بر اساس این نظریه در صحنه بین‌الملل قدرت‌های بزرگ همواره درصدد افزایش قدرت و تحکیم موقعیت خود در بین دیگر بازیگران بین‌الملل هستند و امنیت را تسلط بر راه‌های آبی و مواصلاتی مهم بین‌المللی و نفوذ بر مناطق ژئواکونومیکی جهان، تفسیر می‌نمایند (رنجبر، ۱۳۸۵: ۱۷۲).

۲-۳. نظریه همگرایی

تعریف‌های فراوانی از مفهوم همگرایی وجود دارد. همگرایی، روندی است که از یک سطح می‌تواند آغاز گردد و به سطوح مختلف سیاسی، اقتصادی و یا امنیتی سرایت

کند. می‌توان گفت که همگرایی، فرایندی است که در آن واحدهای سیاسی به صورت داوطلبانه برای رسیدن به هدف‌های مختلف با یکدیگر همکاری می‌نمایند. انگیزه دولت‌ها از اینچنین همکاری‌ها با یکدیگر، دسترسی به منافع و امکاناتی است که تا پیش از ورود به فرایند همکاری امکان دستیابی برای آنها غیرممکن و یا بسیار سخت و همراه با هزینه بسیار بالا بود. کارکردگرایان معتقدند که واحدهای سیاسی به تنهایی قادر به تأمین نیازها و خواسته‌های خود نیستند. به این سبب دولت‌ها برای برطرف کردن نیازهای خود از چارچوب بسته خود خارج و در ورای مرزهای ملی به جست‌وجوی آنها می‌پردازند. این امر مستلزم همکاری در بین دولت‌هاست که می‌تواند در حوزه‌های مختلف جغرافیایی انجام شود (قوم، ۱۳۷۰: ۲۲۱).

۳. اطلاعات راهبردی رژیم صهیونیستی

رژیم صهیونیستی با ۲۰/۷۰۰ کیلومترمربع مساحت در جنوب غرب آسیا و در ناحیه غرب آسیا واقع گردیده است. این کشور کم وسعت دارای ۷/۴۶۵/۰۰۰ نفر جمعیت است که اعراب ۲۰ درصد آن را تشکیل می‌دهند. در این کشور یهودیان با جمعیتی حدود پنج و نیم میلیون نفر و مسلمانان با بیش از یک و نیم میلیون نفر و همراه با اندکی مسیحی جمعیت رژیم صهیونیستی را تشکیل می‌دهند (ساجدی، ۱۳۹۰: ۱۳۴). جامعه رژیم صهیونیستی، جامعه‌ای مهاجر است که با تشویق و تهدید، یهودیان را از سراسر جهان به این سرزمین وارد کرده است، همچنین این یهودیان مهاجر به سرزمینی وارد شده‌اند که بخش گسترده‌ای از آن، در اختیار جمعیت بومی و ساکنان عرب بوده است. نتیجه این وضعیت، شکل‌گیری ترکیبی ناهمگون از جمعیت است که شکاف‌های اجتماعی گوناگون را سبب شده و همبستگی درونی این کشور را با مشکل مواجه کرده است (افتخاری، ۱۳۸۰: ۱۶۴).

با وقوع انقلاب اسلامی، ایران به‌عنوان شریک راهبردی رژیم صهیونیستی به دشمن راهبردی این رژیم تبدیل گردید. به همین دلیل راهبرد اتحاد پیرامونی مورد توجه این رژیم قرار گرفت. طبق این راهبرد رژیم اشغالگر قدس به سمت کشورهای پیرامونی ایران توجه نمود تا یک تهدید امنیتی را علیه ایران سازماندهی نماید. در بین کشورهای پیرامونی ایران، کشورهای عراق، آذربایجان و ترکیه به علت ویژگی مناسب جغرافیایی، نژادی، مذهبی و... مورد توجه قرار گرفتند که از این بین ترکیه و آذربایجان کشورهای بود که با توجه به هدف‌های سران عرفی‌گرا (لائیک) این کشورها مبنی بر جلب‌نظر غرب به رژیم صهیونیستی چراغ سبز نشان دادند (ساوه‌درودی، ۱۳۸۸: ۳۰).

۴. اطلاعات راهبردی جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان یکی از جمهوری‌های سه‌گانه قفقاز جنوبی است که در همسایگی ایران و در قسمت شمال غربی آن قرار دارد و پس از فروپاشی شوروی در سال ۱۹۹۱ استقلال یافت.^۱ وسعت آذربایجان، ۸۶/۶۰۰ کیلومترمربع است که از دو بخش جغرافیایی جدا از هم تشکیل شده است. بخش بزرگ و اصلی آن ۸۱/۱۰۰ کیلومترمربع وسعت دارد و جمهوری خودمختار نخجوان به‌عنوان بخش کوچک‌تر شامل ۵/۵۰۰ کیلومتر مربع از اراضی کشور می‌شود که توسط خاک ارمنستان از بیکره اصلی این کشور جدا شده است. در حال حاضر، از این مقدار وسعت جغرافیایی، منطقه خودمختار قره‌باغ با ۴/۴۰۰ کیلومترمربع و ۷ شهرستان این جمهوری که در مجموع به میزان ۱۷/۳۲۰ کیلومترمربع و حدود ۲۰ درصد از خاک آذربایجان را تشکیل می‌دهد، در پی جنگ‌های سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۴ میلادی، از دست این کشور خارج شده است. از جمله همسایه‌های این کشور می‌توان به ایران با ۷۶۵ کیلومتر مرز مشترک در جنوب، ترکیه با ۱۴ کیلومتر مرز مشترک در جنوب غربی، روسیه با ۳۹۰ کیلومتر مرز مشترک در شمال،

۱. البته در سال‌های ۱۹۱۸-۱۹۲۰ نیز استقلال داشته است و سپس به اتحاد شوروی پیوست.

همسایه‌های این کشور عبارتند از: ایران با ۷۶۵ کیلومتر مرز مشترک در جنوب گرجستان با ۴۸۰ کیلومتر و ارمنستان با ۱۰۰۷ کیلومتر مرز مشترک در غرب، روسیه با ۳۹۰ کیلومتر مرز مشترک در شمال (میرمحمدی، ۱۳۸۷: ۶). پیروان دین اسلام در جمهوری آذربایجان ۹۳/۴ درصد جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند که ۷۰ درصد آنها شیعه مذهب و ۳۰ درصد نیز سنی (حنفی) مذهب هستند؛ در واقع جمهوری آذربایجان دومین کشور شیعه‌مذهب دنیا به نسبت درصد جمعیت خود است. در کنار جمعیت غالب مسلمان این جمهوری اعم از شیعه و سنی، تعدادی مسیحی و یهودی نیز زندگی می‌کنند (کیانی، ۱۳۹۰: ۵۹). جمهوری آذربایجان از کشورهای دارنده نفت و گاز جهان به شمار می‌رود و از ذخایر قابل توجهی در این بخش برخوردار است. درباره میزان ذخایر نفت و گاز این کشور، آمار و ارقام متفاوتی از سوی مؤسسه‌های مطالعاتی ارائه شده است. برخی از شرکت‌ها و مؤسسه‌های نفتی، میزان ذخایر نفت آذربایجان را از ۷ تا ۱۲/۵ میلیارد بشکه اعلام کرده‌اند. افزون بر این میزان ذخایر گاز این کشور نیز همراه با ارقام متفاوت و از ۳۰ تریلیون تا ۴۰ تریلیون فوت مکعب ذکر شده است (میرمحمدی، ۱۳۸۷: ۱۳).

۵. مناسبات راهبردی رژیم اشغالگر صهیونیستی با جمهوری آذربایجان

رژیم صهیونیستی از اولین رژیم‌هایی بود که استقلال جمهوری آذربایجان را در سال ۱۹۹۱ به رسمیت شناخت و از سال ۱۹۹۲ با افتتاح سفارتخانه‌ای در باکو روابط رسمی دو کشور شروع شد و از بدو استقلال این کشور تلاش در توسعه روابط خود با آن داشت؛ به‌واقع جمهوری آذربایجان یکی از فرصت‌آفرین و مناسب‌ترین کشورها برای رژیم غاصب صهیونیستی به شمار می‌رود؛ زیرا این جمهوری از یک‌سو دارای منابع زیرزمینی غنی به‌ویژه نفت بوده و از سوی دیگر درصدد ارتباط با یکی از کشورهای نزدیک به غرب برای تأمین نیازمندی‌های صنعتی و فناورانه خود و جلب حمایت آمریکا برای پیشبرد امور و حل مشکلات خویش به‌ویژه در برابر ارمنستان و روسیه

است، افزون بر این موارد، همسایگی جمهوری آذربایجان با ایران امکان مناسبی رژیم صهیونیستی فراهم آورده تا از فرصت‌های امنیتی موجود در جهت مقابله با ایران استفاده نماید (مؤسسه تحقیقاتی و پژوهش‌های سیاسی ندا، ۱۳۸۹: ۲۵۷-۲۴۶). رژیم صهیونیستی فعالیت‌های رسمی خود در جمهوری آذربایجان را در سه زمینه انجام می‌دهد:

(۱) روابط دیپلماتیک

رژیم صهیونیستی در جهت کسب مشروعیت، خروج از انزوای منطقه‌ای و اعمال نفوذ در منطقه و نزدیکی به مرزهای ایران توسعه روابط سیاسی با جمهوری آذربایجان را پیگیری می‌نماید. آویگدور لیبرمن^۱، وزیر امور خارجه وقت رژیم صهیونیستی در ۲۳ آوریل ۲۰۱۲ به مناسبت بیستمین سالگرد برقراری روابط دیپلماتیک با جمهوری آذربایجان به این کشور سفر کرد و در دیدار با خبرنگاران گفت که در دیدار با الهام علی‌اف، رئیس‌جمهور آذربایجان روابط دوجانبه و موضوع ایران را مورد گفت‌وگو قرار داده است. او اضافه کرده است: «روابط با جمهوری آذربایجان از این بهتر نمی‌تواند باشد. این روابط بر پایه اعتماد و سودمند هستند» (Sosinsky-Semikhat, 2012).

(۲) روابط اقتصادی

روابط تجاری - اقتصادی خارجی، از عوامل بسیار مهمی است که جایگاه و نفوذ هر کشور را در بین کشورهای دیگر دنیا مشخص می‌کند (Bayramov, 1998: 45). ضعف اقتصادی و صنعتی جمهوری آذربایجان، فرصت مناسبی برای حضور گسترده رژیم صهیونیستی به بهانه رفع نیازهای صنعتی و اقتصادی این کشور است. در این زمینه می‌توان به خرید و اجاره زمین‌های کشاورزی به‌ویژه در نزدیک مرزهای ایران، انتقال فناوری و آموزش کشاورزی، تأمین ۳۰ درصد از انرژی مورد نیاز رژیم صهیونیستی،

بزرگ‌ترین صادرکننده نفت به رژیم غاصب صهیونیستی پس از روسیه، اشاره نمود. حجم تجارت جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی تا ژوئیه ۲۰۱۲ بالغ بر ۴ میلیارد دلار بوده است (جوادی ارجمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸).

(۳) روابط نظامی - امنیتی

رژیم صهیونیستی از مهم‌ترین تأمین‌کنندگان تجهیزات نظامی جمهوری آذربایجان است (Dekmejian & Hovann, 2003: 125-126). در این زمینه می‌توان به قرارداد تسلیحاتی ۱/۶ میلیارد دلاری اشاره کرد که انواع موشک‌های ضد هوایی و سایر تسلیحات نظامی را در برمی‌گیرد؛ همچنین قرارداد سیصد میلیارد دلاری در زمینه خرید پهبادهای پیشرفته رژیم صهیونیستی یکی دیگر از قراردادهای نظامی دو طرف است. آموزش برخی از افسران جمهوری آذربایجان توسط نیروهای نظامی رژیم صهیونیستی و واگذاری انواع و اقسام تسلیحات رژیم صهیونیستی به ارتش جمهوری آذربایجان اشاره نمود (روابط نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان، ۱۳۹۱: ۴۰). رژیم صهیونیستی پایگاه‌های فراوانی در جمهوری آذربایجان در اختیار دارد. برخی از این پایگاه‌ها در نزدیکی مرز ایران واقع شده است؛ برای نمونه پایگاه سیتالکای^۱ که در ۵۰ کیلومتری شمال باکو واقع شده است - به‌تازگی جزئیات آن از سوی مجله فارن پالیسی^۲ افشا شد - رژیم صهیونیستی در حال نصب سامانه‌های راداری ره‌گیری موشک‌های بالستیک و هواپیماهای بدون سرنشین است (احمدی، ۱۳۹۱).

۶. منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان

این بخش از مقاله، به بررسی و تبیین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی و به‌عبارتی ظرفیت‌های جمهوری آذربایجان می‌پردازد که تأمین‌کننده منافع رژیم صهیونیستی است.

1. Sitalcay
2. Foreign Policy

«منفعت» بیشتر به آنچه اطلاق می‌شود که نزد شخص یا گروهی واجد سودمندی است. مفهوم منفعت در سطح ملی و فراملی به مفهوم ابزاری است که در ابتدای آن حفظ بقا و موجودیت و در انتهای آن اعتبار و اقتدار بین‌المللی قرار می‌گیرد. هر دولت فقط پس از اینکه بقایش تضمین شد می‌تواند به فکر هدف‌های دیگر بیفتد، بنابراین در مرتبه نخست و پیش از هر چیز، برای اینکه امنیت خود را به بالاترین حد برساند، وارد عمل می‌شود» (پورسعید، ۱۳۸۱: ۶۹۵). رژیم غاصب صهیونیستی به لحاظ اینکه بقای خود را با کشتار و تصرف زمین به دست آورده است همواره با ناامنی ناشی از شرایط محیطی روبه‌رو است، بنابراین دغدغه اصلی رژیم صهیونیستی بر تأمین امنیت در گام نخست و سپس اقتدار بین‌المللی استوار است. با این توضیح و بررسی‌های انجام شده در متون و منابع موجود و همچنین تلخیص ظرفیت‌های موردنظر، می‌توان منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان را در ۱۴ مورد زیر بیان نمود:

۱-۶. همجواری جمهوری آذربایجان با ایران

از لحاظ بررسی زمینه‌های حضور یا نفوذ یک کشور در کشوری دیگر، هم‌مرز بودن می‌تواند عامل مهمی باشد، از این رو مرز مشترک جمهوری آذربایجان با ج.ا.ایران به طول ۷۶۵ کیلومتر و شرایط و اقوام دو طرف مرز، بستر مناسبی برای نفوذ و اقدام اطلاعاتی در ایران است. در این راستا پوشش‌های معمول ارتباطی و اطلاعاتی بین دو کشور عبارتند از:

- (۱) تجارت و بازرگانی و همچنین تجارت چمدانی،
- (۲) جهانگردی و ایرانگردی،
- (۳) دیدار با اقوام و بستگان به‌ویژه در جدار مرز،
- (۴) تحصیل دانشجویان و طلبه‌ها،

- (۵) زیارت (از جمله در شهرهای مشهد مقدس و قم که با این پوشش امکان تردد آنان در عمق کشورمان نیز فراهم است)،
- (۶) عوامل دیپلماتی در سفارتخانه و کنسولگری،
- (۷) معالجه و استفاده از خدمات درمانی (خلیلی، ۱۳۸۸: ۱۹۱).

۲-۶. احتیاج مبرم آذری‌ها به ائتلاف

جمهوری آذربایجان برای فائق آمدن بر بزرگ‌ترین مشکلی که بلافاصله پس از استقلال با آن دست به گریبان شد، یعنی از دست دادن ۲۰ درصد از خاک این کشور در نتیجه جنگ با ارمنستان بر سر قره‌باغ کوهستانی و برون‌رفت از مشکلات داخلی، مستلزم پشتوانه‌ها و نقاط اتکایی بود که رهبران باکو به نوبه خود در پی یافتن آنها برای تضمین موفقیت راهی بودند که در پیش گرفتند. رهبران حاکم بر باکو در فراسوی مرزهای خود در پی جلب حمایت و پشتیبانی کشورها و قدرت‌هایی برمی‌آمدند تا تجربه سال‌های ۱۹۱۸ - ۱۹۲۰ تکرار نشود که آذربایجان برای مدت کوتاهی مستقل و سپس توسط ارتش سرخ به شوروی ملحق شد. مردم و به تبع آن رهبران باکو، دل‌خوشی از مسکو و حاکمان کرملین نداشتند و برای اینکه تا همیشه از سلطه آنها رهایی یابند، متمایل به غرب و کشورهای غربی شدند تا زیر سایه آنها از تداوم کدخدایی و حکمرانی روس‌ها بر سرنوشتشان در امان باشند. بر این اساس، دیپلماسی خارجی خود را در جهت نیل به این هدف فعال کرده و هرچه در توان داشتند، به کار گرفتند تا به اروپا و آمریکا و برخی اقمار و نمایندگان آنها مانند ترکیه در حد امکان بیشتر نزدیک شوند، بنابراین احتیاج مبرم آذری‌ها به ائتلاف یکی از انگیزه‌های اصلی تحرک دیپلماتی باکو در عرصه‌های بین‌المللی و فعال شدن آن در جهت ورود به معادله‌های منطقه‌ای و جهانی است (میرمحمدی، ۱۳۸۷: ۱۸).

۳-۶. جمهوری آذربایجان نقطه عزیمت راهبرد اتحاد پیرامونی جدید رژیم

صهیونیستی

در راهبرد اتحاد پیرامونی جدید با توجه به دگرگونی ژئوپلیتیک منطقه پس از جنگ سرد، آغاز فرایند صلح اعراب و رژیم صهیونیستی و تداوم سیاست ضد رژیم صهیونیستی ایران و تبدیل شدن آن به مهم‌ترین تهدید رژیم صهیونیستی، مکان جغرافیایی پیرامون از حاشیه دولت‌های عربی به مناطق همجوار ایران تغییر یافته و حضور و نفوذ در نزدیکی مرزهای ایران و محاصره آن - به جای اعراب - در دستورکار سیاست خارجی رژیم صهیونیستی قرار گرفته است. رژیم صهیونیستی، جمهوری آذربایجان را به عنوان نقطه عزیمت راهبرد «اتحاد پیرامونی جدید» خود قرار داده است. جمهوری آذربایجان به شکلی در حال بازی کردن نقشی است که تاکنون ترکیه و کمی پیش‌تر ایران و اتیوپی برای رژیم صهیونیستی داشتند. در وضعیت کنونی، هر کدام از این سه کشور به دلایلی از همکاری نزدیک و همه‌جانبه با رژیم صهیونیستی سر باز می‌زنند، حتی ایران به عنوان اصلی‌ترین دشمن و هدف در راهبرد اتحاد پیرامونی جدید از سوی این رژیم محسوب می‌شود. بر این اساس، جمهوری آذربایجان از اهمیت ویژه‌ای در راهبرد امنیتی - دفاعی رژیم صهیونیستی برخوردار است (روابط نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان، ۱۳۹۱: ۴۰).

۴-۶. بهره‌برداری سیاسی از جمهوری آذربایجان به عنوان کشور مسلمان با اکثریت

شیعه

از آنجا که رژیم صهیونیستی تلاش می‌کند با کشورهای مسلمان میانه‌رو که به این رژیم به دیده دگر هویتی خود نمی‌نگرند، رابطه برقرار نماید، جمهوری آذربایجان از اولویت‌های اصلی این رژیم در منطقه است و به دنبال ایجاد روابط مسالمت‌آمیز و به‌طور غایی، اتحاد راهبردی با جمهوری آذربایجان است تا بتواند این کشور را در راستای

سیاست‌های خود هماهنگ گرداند تا بخش زیادی از فشارهای وارده به این رژیم در رابطه با نوع تعامل با دنیای اسلام از میان برود. این امر گذشته از ایجاد مشروعیت برای رژیم صهیونیستی، مناقشه فلسطین را نیز از بُعد منطقه‌گرایی اسلامی خارج کرده و آن را تا حد مشکلی سرزمینی و داخلی تقلیل خواهد داد؛ در واقع رژیم صهیونیستی به دنبال خارج کردن بُعد اسلامی مبارزه با این رژیم و تضعیف عامل دین در مناقشه فلسطین است. جمهوری آذربایجان به عنوان کشور مسلمان با اکثریت شیعه می‌تواند انزوای رژیم صهیونیستی در خاورمیانه را با رابطه خود تحت تأثیر قرار دهد، بنابراین امکان بهره‌برداری سیاسی از جمهوری آذربایجان به مثابه یک کشور مسلمان با اکثریت شیعه از منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است (خلیلی، ۱۳۸۸: ۱۱۸).

۵-۶. نیاز جمهوری آذربایجان به لابی صهیونیستی در مقابل لابی ارمنه

مقام‌های جمهوری آذربایجان نزدیکی و تعامل با رژیم صهیونیستی را عاملی برای استفاده از لابی یهود در آمریکا در مقابله با لابی قدرتمند ارمنی ارزیابی می‌کنند (روابط نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان، ۱۳۹۱: ۴۰). در آوریل سال ۱۹۹۲ کنگره آمریکا تحت فشار لابی ارمنی به بهانه نقض حقوق بشر در جنگ با ارمنستان، مصوب ۹۰۷ را علیه آذربایجان تصویب نمود. بر طبق این مصوب، کاخ سفید، باکو را از کمک‌های به اصطلاح انسان‌دوستانه خود محروم کرد. تلاش‌های فراوان لابی صهیونیستی موجب شده که امروزه مصوب ۹۰۷ معلق شده و کارایی لازم را نداشته باشد (مؤسسه تحقیقاتی و پژوهش‌های سیاسی ندا، ۱۳۸۹: ۲۴۶).

۶-۶. ذخایر انرژی مناسب و قابل دسترسی جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان از ذخایر نفت و گاز قابل توجهی برخوردار است، حوزه نفت و گاز خزر که جمهوری آذربایجان یکی از پنج کشور دارنده و مالک آن به شمار می‌رود، از

حوزه‌های مهم نفت و گاز جهان به شمار می‌رود و پس از خلیج فارس و روسیه بیشترین ذخایر انرژی فسیلی را در خود جای داده است. چاه‌ها و حوزه‌های نفتی شناخته شده و قابل بهره‌برداری جمهوری آذربایجان همگی در سواحل این کشور در دریای خزر قرار دارند، میزان ذخایر نفت این حوزه‌ها بر اساس گزارش‌های مطالعاتی و آماری بریتیش پترولیوم^۱ انگلیس و اداره اطلاعات انرژی دریای خزر آمریکا، ۷ میلیارد بشکه برآورد شده است. البته رقم‌های مختلف دیگری مانند ۶، ۱۲ و حتی ۲۷ میلیارد بشکه نیز درباره میزان ذخایر نفت این حوزه‌ها عنوان شده است. میزان ذخایر گاز طبیعی این کشور نیز از ۷۰۰ میلیارد تا ۲ تریلیون متر مکعب برآورد شده است (میرمحمدی، ۱۳۸۷: ۲۸). رژیم صهیونیستی برای کاهش مشکلات اقتصادی خود و در راستای عملیاتی کردن طرح نیل تا فرات اقتصادی، با گسترش روابط با کشور نفت خیز جمهوری آذربایجان، نفوذ قابل توجهی پیدا کرده است. عمده‌ترین قلم صادراتی آذربایجان به رژیم غاصب صهیونیستی، نفت است. رژیم صهیونیستی دومین کشور واردکننده نفت از آذربایجان است (غرایاق زندی، ۱۳۸۷: ۲۴۳).

۶-۷. جمهوری آذربایجان محملی مناسب برای بازیابی جایگاه منطقه‌ای رژیم

صهیونیستی

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، نقش رژیم صهیونیستی به عنوان سدکننده توسعه نفوذ کمونیسم از بین رفت. همچنین به دلیل حمله صدام حسین به کویت و آغاز جنگ خلیج فارس و به دنبال آن ورود مستقیم نیروهای غربی به منطقه، نقش و جایگاه رژیم صهیونیستی در چارچوب راهبرد غرب مورد تردید قرار گرفت و مسئله فرایند صلح اعراب و رژیم صهیونیستی و لغو تحریم‌های این رژیم از سوی پاره‌ای از کشورهای عربی نیز این مطلب را تقویت کرد؛ در واقع، فروپاشی شوروی اهمیت ژئوپلیتیک رژیم صهیونیستی را به عنوان جزیره امن و پایگاه قابل اعتماد غرب در خاورمیانه تقلیل داد.

(غرایاق زندی، ۱۳۸۷: ۲۱۶). رژیم صهیونیستی این بار برای مقابله با خطر اسلام‌گرایان و بزرگ‌نمایی خطر اصول‌گرایی در منطقه خاورمیانه به‌عنوان تهدیدکننده منافع غرب، برای خود نقش اصلی قائل شده و دولت جمهوری اسلامی ایران را به‌عنوان کانون بنیادگرایی اسلامی منطقه و جهان معرفی نموده است. رژیم صهیونیستی همچنین توانست نظر دولت آذربایجان را که به دلیل وجود زمینه‌های مذهبی و همگرایی مردم کشورش و ایران از این ناحیه احساس خطر می‌نمود، جلب کرده و به‌عنوان تهدید مشترک معرفی نماید. حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان که حیات خلوت یا خارج نزدیک روسیه محسوب می‌شود، موجب بازسازی موقعیت این رژیم به‌عنوان متفق راهبردی آمریکا و بازیابی جایگاه منطقه‌ای رژیم صهیونیستی می‌گردد.

۸-۶. ژئوپلیتیک خاص جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان به لحاظ ژئوپلیتیکی در منطقه‌ای واقع شده است که تمدن اسلام و مسیحیت اصطکاک فضایی دارند؛ به‌گونه‌ای که پل ارتباطی آسیای مرکزی با اروپا و جهان غرب محسوب می‌شود (ذکی، ولی‌قلی‌زاده، ۱۳۹۳: ۵۴۵) و در نقطه محوری چهارراه آسیای میانه، روسیه، خاورمیانه و اروپا قرار گرفته است. جمهوری آذربایجان محل تقاطع پنج جمهوری تازه استقلال‌یافته، مهم‌ترین همسایه جنوبی روسیه و مهم‌ترین همسایه شمالی ایران است. در نتیجه، شرایط جغرافیایی خاص این کشور و منابع عظیم انرژی در آن موجب شده است تا رژیم صهیونیستی برای نفوذ در این کشور مصمم باشد، بنابراین ژئوپلیتیک خاص جمهوری آذربایجان و تلاش برای حضور و نفوذ در این کشور از منافع راهبردی رژیم صهیونیستی است. هرچند که در دوران شوروی سابق نیز مقام‌های رژیم صهیونیستی با دولتمردان آذربایجان ارتباط‌های مهمی را برقرار کرده بودند، اما با استقلال آذربایجان به جهت حساسیت‌های موجود در میان کشورهای مسلمان منطقه و وجود همسایه‌ای قدرتمند و ضد رژیم صهیونیستی همچون ایران در مرزهای جنوبی آذربایجان،

طرح نفوذ رژیم صهیونیستی در این کشور بدون هیچ‌گونه تبلیغات و ایجاد حساسیتی به اجرا گذاشته شده است (مؤمنی، ۱۳۸۳: ۲۵).

۹-۶. سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری، اقتصادی و کشاورزی جمهوری

آذربایجان

کشور آذربایجان با وجود منابع طبیعی غنی و ارزشمند مانند نفت و گاز طبیعی، ذخایر مواد معدنی، زمین‌های کشاورزی و زراعی پهناور، به دلیل ضعف اقتصادی و سیاسی به دنبال جلب حمایت و کمک‌های خارجی برای سرمایه‌گذاری و تقویت این زیرساخت‌هاست و رژیم صهیونیستی نیز با مغتنم شمردن این فرصت در حوزه‌های نفت و گاز، کشاورزی، فناوری و مخابرات سرمایه‌گذاری‌های گسترده‌ای انجام داده است، پس عامل اقتصادی مهم‌ترین و کارآمدترین ابزار برای بسط نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان بوده است که خود ریشه در ضعف ساختار اقتصادی این کشور پس از استقلال است. از این منظر، رژیم صهیونیستی از مهم‌ترین نقطه ضعف جمهوری آذربایجان به مثابه نقطه قوت خویش استفاده کرده است. به لحاظ اقتصادی، رژیم صهیونیستی، ظرفیت‌هایی را برای جمهوری آذربایجان ایجاد کرده است و این کشور با توجه به نیاز خود در این زمینه‌ها متقاضی استفاده از این امکانات شده است (کولایی، ۱۳۸۹ ب: ۱۱۲). حجم تجارت جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی تا ژوئیه ۲۰۱۲ بالغ بر ۴ میلیارد دلار بوده است (جوادی ارجمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸). گفتنی است برای رژیم صهیونیستی، برقراری روابط تجاری و اقتصادی با دیگر کشورها بیش از آنکه به منظور کسب منافع اقتصادی باشد به عنوان بستری برای دستیابی به هدف‌های سیاسی-امنیتی مورد استفاده قرار می‌گیرد (غرایاق زندی، ۱۳۸۷: ۲۲۸).

۱۰-۶. نظام سیاسی غیردینی جمهوری آذربایجان

شاخص اصلی نظام سیاسی کشور آذربایجان، عرفی‌گرایی است. ساختار و نوع نظام سیاسی حاکم بر جمهوری آذربایجان در پی ارائه تصویری غیردینی از خود است و به موازات آن تلاش می‌کند چهره‌ای متساهل و دارای مدارای بیشتر در مسائل و موضوع‌های دینی - فرهنگی، از خود به نمایش بگذارد. با این انگیزه، دولت باکو در تلاش است از یک سو با همه کشورهای و ملت‌هایی که در این چارچوب حرکت می‌کنند، پیوستگی و مفاهمه برقرار نماید و از سوی دیگر از هویت‌یابی تاریخی - دینی واقعی مردم خود جلوگیری نماید که مبتنی بر دو عنصر «تشیع» و «فرهنگ و مدنیت شرقی - ایرانی» است. در این راستا، مقام‌های جمهوری آذربایجان اهمیت ویژه‌ای برای رژیم صهیونیستی قائل هستند. تلقی مقام‌های این کشور از رژیم صهیونیستی به عنوان جامعه‌ای سرمشق یعنی کشوری کوچک، اما از نظر سیاسی و اقتصادی قوی و در عین حال دموکراتیک و غیردینی برای مقام‌های آذربایجان امیدبخش، است. از نظر ایشان رژیم صهیونیستی برای دولت‌های خاورمیانه تهدید است، اما برای آذربایجان، فرصت است (مؤمنی، ۱۳۸۳: ۲۶).

۱۱-۶. یهودیان جمهوری آذربایجان

بنا به قوانین رژیم غاصب صهیونیستی، یهودیان صرف‌نظر از محل سکونت و تابعیت سیاسی‌شان، شهروند رژیم صهیونیستی شناخته می‌شوند و موظف به همکاری با سازمان‌های سیاسی - امنیتی رژیم صهیونیستی هستند (غریاق زندی، ۱۳۸۷: ۲۳۰). در جمهوری آذربایجان سه جامعه یهودی وجود دارد. این جوامع شامل یهودیان اشکنازی، یهودیان کوهستان (سفاردی) و یهودیان گرجستان می‌باشند که از میان آنها یهودیان کوهستان از قدمت بیشتری - ۱۵ قرن ساکن آذربایجان هستند - برخوردار می‌باشند. بر اساس اطلاعات رهبران جامع مذهبی یهودی در حال حاضر حدود ۱۶ هزار یهودی در

جمهوری آذربایجان زندگی می‌کنند. با وجود حدود ۱۶ هزار یهودی در جمهوری آذربایجان، تأسیس مدارس، دانشگاه‌ها، ارتباطات گسترده با احزاب دینی، سیاسی و تشکیل انجمن‌ها، باشگاه‌های مختلف و صرف هزینه‌های گزاف نمی‌تواند انگیزه‌های دینی داشته باشد و اینها هدف‌هایی غیر از حمایت از جامعه یهودیان آذربایجان را پیگیری می‌کنند (مؤمنی، ۱۳۸۳: ۱۱). یهودیان آذربایجان به عنوان یکی از ابزارهای فعالیت ضد ایرانی رژیم صهیونیستی در آذربایجان در ابعاد مختلف هستند. در این زمینه، روزنامه اوراسیا چاپ باکو در شماره ۲۶ آوریل ۱۹۹۸ در گزارشی ویژه از روابط یهودیان آذربایجان با رژیم صهیونیستی اعلام نمود: «برخی از سیاستمداران و کارشناسان نظامی رژیم صهیونیستی به دلیل مواضع سخت ایران نسبت به این رژیم معتقدند که در زمینه عملیات جاسوسی علیه ایران، بهتر است از جامعه یهودیان مقیم آذربایجان بهره گرفت» (خلیلی، ۱۳۸۸: ۱۵۷).

۱۲-۶. گروه‌های تجزیه طلب و ضدایرانی آذری (پان‌آدریسم) با آرمان آذربایجان

بزرگ

پس از فروپاشی اتحاد شوروی و استقلال جمهوری‌های ترک‌زبان، سیاست‌های قوم‌گرا تقویت شده، به جریانی تهدیدکننده در کشورهایی تبدیل شده است که دارای اقلیت‌های قومی هستند (امیراحمدیان، ۱۳۸۴: ۳۸۷). گرایش‌های پان‌آدریسم در جمهوری آذربایجان، روابط ایران و جمهوری آذربایجان با آن سابقه مشترک تاریخی، سرزمینی، فرهنگی و مذهبی را تحت تأثیر قرار داده است (کولایی، ۱۳۸۹ الف: ۱۱۲). در سال ۱۹۸۸ نیز اتحادیه آذربایجان واحد به وسیله ایلچی بیگ^۱ تأسیس شد. به نوشته روزنامه اکسپرس^۲،

1. Big Legate

2. Express

هدف اصلی این گروه ابلاغ حقایق مربوطه به حقوق ملی و انسانی ۳۴ میلیون آذربایجانی ساکن ایران به مجامع جهانی و آزادی آنهاست (امیراحمدیان، ۱۳۸۴: ۳۶۷). به گفته شیفر در نقشه‌های منتشرشده از سوی نهادهای رسمی آذربایجان، آذربایجان ایران هم بخشی از قلمرو آذربایجان بزرگ و متحد به شمار آمده است. رشد گرایش‌های قومی و استفاده از ادبیات آذربایجانی از مواردی هستند که آسیب‌پذیری ایران را افزایش می‌دهند (شیفر، ۱۳۸۶: ۱۷). سیاست‌های حمایتی رژیم صهیونیستی از فعالیت گروه‌های تجزیه‌طلب در آذربایجان و همچنین گسترش همکاری‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی با این کشور سبب فعال شدن گروه‌های جدایی‌طلب در ایران شده و توطئه جدایی‌طلبی را در منطقه دامن می‌زند (هاشمی، ۱۳۸۷: ۱۸۳).

۱۳-۶. ترس حاکمان آذری از نفوذ و گسترش اسلام سیاسی از سوی ج.ا.ایران

رژیم صهیونیستی با بزرگ‌نمایی خطر اسلام و ایران به‌عنوان کانون بنیادگرایی اسلامی توانست نظر دولت آذربایجان را که به دلیل وجود زمینه‌های مذهبی و همگرایی مردم کشورش و ایران از این ناحیه احساس خطر می‌نمود را جلب و به‌عنوان تهدید مشترک معرفی نماید. جمهوری آذربایجان اولین کشور مسلمان است که مساجد را تخریب کرده است، مسجد پیامبر(ص) و مسجد واشلاری چند روز قبل از سفر رئیس رژیم صهیونیستی (شیمون پرز) به این کشور به بهانه نداشتن نمازگزار و نداشتن مجوز ساخت، تخریب شد. برخلاف سایر کشورهای اهل تسنن که اجازه عزاداری عاشورا و تاسوعا را به مردم می‌دهند؛ عزاداری در شهر باکو ممنوع است؛ برخلاف سایر کشورهای مسلمان مردم جمهوری آذربایجان در روز قدس اجازه راهپیمایی ندارند و در صورت اقدام به این کار با آنها به‌شدت برخورد می‌گردد (کیانی، ۱۳۹۰: ۵۹). جمهوری آذربایجان تبلیغات و فعالیت‌های دینی ایران بر روی شیعیان این کشور را تهدیدی برای حاکمیت خود به شمار می‌آورد (بهشتی‌پور، ۱۳۹۱). جمهوری آذربایجان با دستگیری سران حزب اسلامی و انتساب

جاسوسی آنان برای ایران و اعلام قصد ایران برای براندازی حکومت آذربایجان، مبادرت به تصویب قانون اساسی غیردینی و اقدام‌های شدید دستگاه‌های تبلیغاتی علیه جمهوری اسلامی ایران نموده است (عزتی، ۱۳۷۳: ۱۳). در شرایطی که برای بیش از ۹۰ درصد از تبلیغات دینی مسلمانان این کشور محدودیت اعمال می‌شود. فعالیت صهیونیست‌ها تحت پوشش تبلیغ برای دین یهود، در حال گسترش است (مؤمنی، ۱۳۸۳: ۱۱).

۱۴-۶. جمهوری آذربایجان به عنوان دروازه ورود به قفقاز و آسیای میانه

رژیم صهیونیستی، آذربایجان را دروازه ورود به منطقه قفقاز و آسیای مرکزی و ترکیه را واسطه این کار می‌داند و به همین جهت این رژیم با توسعه روابط اقتصادی خود با آذربایجان سعی دارد از آذربایجان به عنوان پل ارتباطی خود با کشورهای آسیای میانه استفاده کند؛ به عبارتی با راه‌اندازی صنایع نفتی و تولیدی کشورهای این منطقه تنها راه مطمئن برای رسیدن این محصولات از دریای خزر و آذربایجان باشد؛ چرا که مسیرهای ایران به جهت غیرعملی بودن و داشتن روابط خصمانه ممکن نیست و مسیر افغانستان و پاکستان نیز به جهت عدم تأمین امنیت لازم در زمان حال امکان ندارد، بنابراین تنها گزینه اقتصادی و قابل انجام مسیر آذربایجان است. به همین جهت صهیونیست‌ها با کمک آمریکا و شرکت‌های اروپایی به شدت در تلاشند تا شهر سومقائیت^۱ آذربایجان که در حدود ۲۰ کیلومتری باکو قرار دارد را به منطقه آزاد اقتصادی تبدیل کنند. اجرای این پروژه عظیم را شرکت‌های صهیونیستی بر عهده دارند و رژیم صهیونیستی قصد دارد با اجرای این طرح، منطقه سومقائیت آذربایجان را به عنوان منطقه آزاد دریای خزر مبدل سازد و نمونه‌ای از دبی در خلیج فارس را در دریای خزر احداث کند (مؤسسه تحقیقاتی و پژوهش‌های سیاسی ندا، ۱۳۸۹: ۲۴۸).

۷. روابط جمهوری آذربایجان با ایران و نقش رژیم صهیونیستی در سردی مناسبات طرفین

روابط جمهوری آذربایجان و ایران با وجود پیوندهای فراوان تاریخی، دینی، مذهبی، مرزی و زبانی مطلوب نبوده بلکه به علت مجموعه عوامل داخلی و خارجی متشنج نیز بوده است و از زمان تأسیس جمهوری آذربایجان در سال ۱۳۷۱ به دلایل مختلفی از جمله بحران قره‌باغ و رابطه ایران با ارمنستان، نقش و نفوذ ترکیه، اختلاف نظر در تعیین رژیم حقوقی دریای خزر، سیاست‌ها و هدف‌های آمریکا در منطقه و نفوذ رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان تاکنون کمتر دوره‌ای بوده که این دو کشور با یکدیگر تنش نداشته باشند (جوادی ارجمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۵). روابط رژیم صهیونیستی و جمهوری آذربایجان از جهت‌های مختلف برای ایران اهمیت دارد و حائز حساسیت امنیتی است. شاید مهم‌ترین مانع ژئوپلیتیکی یا عامل ژئوپلیتیکی ضعف در مناسبات اقتصادی ایران - آذربایجان را باید تشدید همکاری سیاسی و اطلاعاتی - امنیتی جمهوری آذربایجان با رژیم صهیونیستی دانست (ذکی، ولی‌قلی‌زاده، ۱۳۹۳). حضور رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان تهدیدی بر امنیت ملی و منافع ملی ج.ا.ایران است. رژیم صهیونیستی با حضور اطلاعاتی در این کشور، اقدام‌های ضد ایرانی را هدایت می‌کند. برخی از اقدام‌های اطلاعاتی این رژیم که از فضای جمهوری آذربایجان علیه کشورمان انجام شده به شرح زیر است:

- (۱) حضور و استقرار در مناطق مرزی نزدیک ج.ا.ایران،
- (۲) استقرار دستگاه‌های استراق سمع رژیم صهیونیستی در نزدیکی آستارا و بیله‌سوار،
- (۳) آموزش تروریست‌ها در باکو توسط گروه‌های مشترک امنیتی باکو - تل‌آویو،
- (۴) اعزام عناصر پشاک از طریق سازمان امنیت اقلیم کردستان عراق و رژیم صهیونیستی به جمهوری آذربایجان،

(۵) برقراری ارتباط با گروه‌های مخالف با نظامی ج.ا.ایران و ایجاد ارتباط با گروه‌هایی مانند جبهه خلق و طرفداری از این گروه و در مقابل طرفداری این جبهه از بازگشایی سفارت آذربایجان در رژیم صهیونیستی،

(۶) شنود مکالمات نیروهای مرزبانی ج.ا.ایران از سوی عناصر رژیم صهیونیستی با پوشش شرکت‌های مخابراتی و با ایجاد پایگاهی در جوار بیمارستان آستارا و با استفاده از امکانات مخابرات این شهر،

(۷) رژیم صهیونیستی در قالب فعالیت‌های عمرانی و کشاورزی در طرحی با نام موشاو^۱ در آذربایجان، اقدام به فعالیت‌های اطلاعاتی در کنار مرز ایران می‌کند. این رژیم با ایجاد مزارع کشاورزی ماشینی (مکانیزه) در کنار مرز ایران مانند شهرهای لنکران^۲، ماسالی^۳ و یا در مناطق شرور^۴ و بابک^۵ در جمهوری نخجوان اقدام به نصب دستگاه‌های شنود نموده است که امکان شنود خطوط تلفن همراه ایران و ارتباطات بی‌سیم یگان‌های نظامی را برای این کشور میسر می‌نماید (خلیلی، ۱۳۸۸: ۱۷۹).

جدول شماره ۲. دیدگاه جامعه آماری در رابطه با گویه‌های پرسشنامه

میانگین	نظرات صاحب‌نظران و متخصصان					گویه‌های پرسشنامه		
	درجات ارزیابی					ردیف	منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان	
	کم	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
۱۰/۷۶	۰	۱	۰	۷	۴۲	فراوانی	همجواری جمهوری آذربایجان با ج.ا.ایران	۱
	۰	۲	۰	۱۴	۸۴	درصد		
۷/۷۳	۰	۱	۱۰	۲۴	۱۵	فراوانی	احتیاج مبرم آذری‌ها به ائتلاف	۲
	۰	۲	۲۰	۴۸	۳۰	درصد		

1. Moshav
2. Lankaran
3. Masally
4. Sherur
5. Babak

میانگین	نظرات صاحب‌نظران و متخصصان					گویه‌های پرسشنامه		
	درجات ارزیابی					منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان	ردیف	
	کم	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
۸/۲۸	۰	۲	۸	۱۸	۲۲	فراوانی	قرار داشتن جمهوری آذربایجان در ژئوپلیتیک راهبرد اتحاد پیرامونی رژیم صهیونیستی	۳
	۰	۴	۱۶	۳۶	۴۴	درصد		
۷/۰۹	۰	۳	۱۱	۲۰	۱۶	فراوانی	امکان بهره‌برداری سیاسی از جمهوری آذربایجان به‌عنوان یک کشور مسلمان با اکثریت شیعه	۴
	۰	۶	۲۲	۴۰	۳۲	درصد		
۸/۶۴	۰	۳	۲	۲۴	۲۱	فراوانی	نیاز جمهوری آذربایجان به لابی صهیونیستی	۵
	۰	۶	۴	۴۸	۴۲	درصد		
۶/۵۳	۰	۲	۱۱	۲۷	۱۰	فراوانی	ذخایر انرژی مناسب و قابل‌دسترسی در جمهوری آذربایجان	۶
	۰	۴	۲۲	۵۴	۲۰	درصد		
۵/۳۵	۰	۹	۱۴	۱۸	۹	فراوانی	جمهوری آذربایجان محملی مناسب برای بازیابی جایگاه منطقه‌ای رژیم صهیونیستی	۷
	۰	۱۸	۲۸	۳۶	۱۸	درصد		
۷/۹۰	۰	۱	۴	۲۸	۱۷	فراوانی	ژئوپلیتیک خاص جمهوری آذربایجان	۸
	۰	۲	۸	۵۶	۳۴	درصد		
۷/۶۶	۰	۲	۱۱	۱۸	۱۹	فراوانی	سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌های فناوری، اقتصادی و کشاورزی جمهوری آذربایجان	۹
	۰	۴	۲۲	۳۶	۳۸	درصد		
۹/۰۵	۰	۲	۲	۲۱	۲۵	فراوانی	نظام سیاسی غیر دینی جمهوری آذربایجان	۱۰
	۰	۴	۴	۴۲	۵۰	درصد		
۷/۲۶	۰	۱	۱۲	۲۲	۱۵	فراوانی	بهبودیان جمهوری آذربایجان	۱۱
	۰	۲	۲۴	۴۴	۳۰	درصد		
۷/۵۶	۱	۱	۱۱	۲۰	۱۷	فراوانی	گروه‌های تجزیه‌طلب و ضد ایرانی آذری با آرمان «آذربایجان بزرگ»	۱۲
	۲	۲	۲۲	۴۰	۳۴	درصد		
۳/۹۹	۱	۹	۲۰	۱۶	۴	فراوانی	ترس حاکمان آذری از نفوذ و گسترش اسلام سیاسی از سوی ج.ا.ایران	۱۳
	۲	۱۸	۴۰	۳۲	۸	درصد		
۷/۲۰	۰	۰	۱۰	۲۷	۱۳	فراوانی	نگاه رژیم صهیونیستی به ج.ا.ایران به‌عنوان دروازه ورود به قفقاز و آسیای میانه	۱۴
	۰	۰	۲۰	۵۴	۲۶	درصد		

۸. تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی منافع رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان

داده‌های حاصل از جدول شماره ۲ حاکی از آن است که از بین منافع رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان، ۹۸ درصد از پاسخ‌دهندگان در حد زیاد و خیلی زیاد معتقدند همجواری جمهوری آذربایجان با ج.ا.ایران به‌عنوان مهم‌ترین منفعت رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است و ترس حاکمان آذری از نفوذ و گسترش اسلام سیاسی از سوی ج.ا.ایران نیز با کسب ۴۰ درصد در پایین‌ترین رتبه قرار دارد.

۱-۸. اولویت‌بندی متغیرهای تحقیق بر مبنای نظرات جامعه آماری

جدول شماره ۳. آزمون فریدمن

ردیف	منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان	میانگین
۱	هم‌جواری جمهوری آذربایجان با ج.ا.ایران	۱۰/۷۶
۲	احتیاج مبرم آذری‌ها به ائتلاف	۷/۷۳
۳	قرار داشتن جمهوری آذربایجان در ژئوپلیتیک راهبرد اتحاد پیرامونی رژیم صهیونیستی	۸/۲۸
۴	امکان بهره‌برداری سیاسی از جمهوری آذربایجان به‌عنوان یک کشور مسلمان با اکثریت شیعه	۷/۰۹
۵	نیاز جمهوری آذربایجان به لابی صهیونیستی	۸/۶۴
۶	ذخایر انرژی مناسب و قابل‌دسترسی در جمهوری آذربایجان	۶/۵۳
۷	جمهوری آذربایجان محملی مناسب برای بازیابی جایگاه منطقه‌ای رژیم صهیونیستی	۵/۳۵
۸	ژئوپلیتیک خاص جمهوری آذربایجان	۷/۹۰
۹	سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری، اقتصادی و کشاورزی جمهوری آذربایجان	۷/۶۶
۱۰	نظام سیاسی غیردینی جمهوری آذربایجان	۹/۰۵
۱۱	یهودیان جمهوری آذربایجان	۷/۲۶
۱۲	گروه‌های تجزیه‌طلب و ضد ایرانی آذری با آرمان «آذربایجان بزرگ»	۷/۵۶
۱۳	ترس حاکمان آذری از نفوذ و گسترش اسلام سیاسی از سوی ج.ا.ایران	۳/۹۹
۱۴	نگاه رژیم صهیونیستی به ج.ا.ایران به‌عنوان دروازه ورود به قفقاز و آسیای میانه	۷/۲۰

جدول شماره ۴. آمار آزمون فریدمن

آمار آزمون	
حجم نمونه	۵۰
ارزش خی دو	۱۱۹/۰۰۳
درجه آزادی	۱۳

داده‌های جدول (آزمون فریدمن) نشان می‌دهد که ارزش خی دو مشاهده‌شده (۱۱۹/۰۰۳) در درجه آزادی ۱۳ معنی‌دار است. در نتیجه بین میانگین‌های رتبه‌ای تفاوت معنی‌داری وجود دارد؛ به گونه‌ای که پرسش یک با بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۱۰/۷۶) و پرسش سیزدهم با پایین‌ترین ارزش میانگین رتبه‌ای (۳/۹۹) قرار دارد. ارزش میانگین رتبه‌ای سایر پرسش‌ها نیز در جدول بالا آمده است.

۹. نتیجه‌گیری

۹-۱. جمع‌بندی

بی‌تردید برای هر کشور و نظام سیاسی آن شناخت دقیق و واقع‌بینانه عواملی که موجودیت، امنیت و منافع حیاتی آن را تهدید می‌کند، از اولویت اساسی برخوردار است، از سوی دیگر کسب آمادگی متناسب و متعادل برای مقابله با هر تهدید منوط به شناسایی ماهیت، ابعاد و پیامدهای آن است. توجه جمهوری اسلامی به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای به محیط امنیتی پیرامونی خود در همین راستا قابل ارزیابی است. با نگاهی بر دیدگاه‌های نظری ارائه‌شده در این مقاله مشخص گردید که رژیم صهیونیستی به‌شدت به‌دنبال اخذ هم‌پیمانی راهبردی در منطقه غرب آسیا (خاورمیانه) است. کشورهای واقع در ژئوپلیتیک راهبرد اتحاد پیرامونی با اولویت مسلمان بودن در سرلوحه برقراری روابط دیپلماتیک این کشور قرار دارند. همان‌گونه که در دیدگاه وابستگی متقابل اشاره شد این ارتباط‌گیری مستلزم مجموعه‌ای از قواعد و سیاست‌ها در

روابط بین‌الملل است و در این راستا باید کشورهای متقابل دارای تعریف‌های مشخصی از یکدیگر برای اجرای تعامل‌های مختلف به‌ویژه در سطوح راهبردی باشند. رژیم صهیونیستی بنا به دلایل کسب مشروعیت منطقه‌ای و خروج از انزوا، بهره‌مندی از منابع سرشار نفت و گاز جمهوری آذربایجان، وجود یهودیان در این کشور، همجواری جمهوری آذربایجان با ایران به‌عنوان دشمن درجه یک این رژیم، پیگیری عادی‌سازی روابط با کشورهای مسلمان و غیر عرب به‌دنبال برقراری ارتباط با کشور جمهوری آذربایجان است که ظرفیت لازم برای تأمین نیازهای بیان شده این رژیم را دارد. جمهوری آذربایجان نیز به‌دلیل ضعف در ساختارهای اقتصادی و نیاز به سرمایه‌گذاری خارجی، ضعف فناورانه، نیاز به هم‌پیمانان قوی برای بازپس‌گیری قره‌باغ، اندیشه حاکمان عرفی‌گرا برای پیوستن به ساختارهای غربی و تلقی از رژیم صهیونیستی به‌عنوان دروازه ورود به غرب، ناتو و به‌ویژه آمریکا به‌دنبال ارتباط با رژیم غاصب صهیونیستی است. با توجه به موارد بیان‌شده می‌توان گفت که تجمیعی از نظرات وابستگی متقابل همگرایی و طرح اتحاد پیرامونی، چارچوب نظری مناسبی برای تبیین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان است. با توجه هدف اصلی مقاله یعنی شناسایی و تبیین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان با مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی پیشینه موضوع و استفاده از نظر خبرگان پرسشنامه بسته‌ای با ۱۴ سؤال تدوین و در معرض نظرات جامعه آماری قرار گرفت و اطلاعات اخذشده از طریق نرم‌افزار SPSS و روش‌های آماری فریدمن و خی دو مورد تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی قرار گرفت که پرسش سیزدهم با ارزش میانگین رتبه‌ای (۳/۹۹) و پرسش ششم با ارزش میانگین رتبه‌ای (۵/۳۵) به ترتیب حائز پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای شده و حذف گردیدند و موارد زیر به ترتیب حائز بالاترین ارزش میانگین رتبه‌ای شده و به‌عنوان مهم‌ترین منافع راهبردی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان شناسایی گردیدند:

- (۱) همجواری جمهوری آذربایجان با جمهوری اسلامی ایران،
- (۲) نظام سیاسی غیردینی جمهوری آذربایجان،
- (۳) نیاز جمهوری آذربایجان به لابی صهیونیسم در برابر لابی ارامنه،
- (۴) قرار داشتن ج آذربایجان در ژئوپلیتیک راهبرد اتحاد پیرامونی رژیم صهیونیستی،
- (۵) ژئوپلیتیک خاص جمهوری آذربایجان،
- (۶) احتیاج مبرم آذری‌ها به ائتلاف (با هدف رفع بحران هویت منطقه‌ای)،
- (۷) نیاز جمهوری آذربایجان به کمک‌های علمی و فناورانه برای تقویت زیرساخت‌های اقتصادی کشاورزی و نظامی،
- (۸) فعالیت گروه‌های تجزیه‌طلب آذری (پان‌آدریسم) با آرمان آذربایجان بزرگ،
- (۹) حضور اقلیت یهودیان در نهادهای سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آذربایجان،
- (۱۰) نگاه رژیم صهیونیستی به جمهوری آذربایجان به‌عنوان دروازه ورود به قفقاز و آسیای میانه،
- (۱۱) امکان بهره‌برداری سیاسی از جمهوری آذربایجان به‌عنوان یک کشور مسلمان با اکثریت شیعه،
- (۱۲) ذخایر انرژی مناسب و قابل دسترسی در جمهوری آذربایجان.

۲-۹. پیشنهادها

به‌منظور کمرنگ کردن موارد شناسایی‌شده که به‌عنوان منافع راهبردی رژیم صهیونیستی و ظرفیت‌های موجود در جمهوری آذربایجان برای نفوذ رژیم اشغالگر قدس در این کشور و حضور در محیط امنیت پیرامونی ج.ا.ایران اسلامی است، پیشنهاد می‌گردد:

- (۱) پیگیری برگزاری همایش‌هایی با زمینه‌های مشترک فرهنگی و تاریخی از قبیل مراسم مذهبی دهه محرم و ماه رمضان و تکریم شخصیت‌های فرهنگی مشترک و آئین‌ها و رسوم فرهنگی مشترک از قبیل نوروز و... از سوی جمهوری اسلامی ایران،
- (۲) تقویت همکاری رسانه‌ای جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان با هدف ارائه محصولات فاخر و ارزشمند فرهنگی منطبق بر آداب و رسوم و ارزش‌های فرهنگی و دینی مشترک،
- (۳) تأمین نیازهای ارتباطی دو کشور از طریق توسعه راه‌آهن و گسترش شبکه حمل و نقل،
- (۴) مبادله استاد، دانشجو، اعطای راتبه (بورسیه) و برگزاری همایش‌های مشترک،
- (۵) بر عهده گرفتن نقش میانجی‌گری توسط جمهوری اسلامی ایران و پیگیری روابط مسالمت‌جویانه متوازی با دو کشور آذربایجان و ارمنستان با تأکید بر ایجاد امنیت در منطقه،
- (۶) اقدام‌های اعتمادساز از سوی دستگاه دیپلماسی ایران برای جلب اعتماد مسئولان و نخبگان آذری و خنثی نمودن ایران‌هراسی پیگیری‌شده توسط آمریکا و رژیم صهیونیستی،
- (۷) توسعه همکاری اطلاعاتی و امنیتی با کشور روسیه با توجه نفوذ رژیم صهیونیستی در منطقه و تهدید مشترک ایران و روسیه،
- (۸) تفهیم محدوده امنیتی ایران به جمهوری آذربایجان به صورت جدی و شفاف از طریق نشست‌ها و گفت‌وگوهای مداوم و هشدار به این کشور در مورد باز شدن پای دشمنان راهبردی ایران در خاک آن کشور به ویژه رژیم صهیونیستی.

فهرست منابع

۱. منابع فارسی

۱. احمدی، حسین (۱۳۹۱)، «ضرورت برخورد عقلایی و توجه به اهرم فشار در روابط ایران با جمهوری آذربایجان»، قابل دسترسی در: <http://www.iras.ir/vdcawenu.49nyu15kk4html>
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی سیاسی رژیم صهیونیستی*، تهران، مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات راهبردی خاورمیانه.
۳. افشردی، محمدحسین (۱۳۸۱)، *ژئوپلیتیک قفقاز و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات دوره عالی جنگ سپاه.
۴. امیراحمدیان، بهرام (۱۳۸۶)، *کتاب سبز جمهوری آذربایجان*، تهران، نشر وزارت امور خارجه.
۵. امیراحمدیان، بهرام (۱۳۸۴)، *روابط ایران و جمهوری آذربایجان (نگاه آذری‌ها به ایران)*، چاپ اول، تهران، نشر وزارت امور خارجه.
۶. بهشتی‌پور، حسین (۱۳۹۱)، «مناسبات راهبردی ایران و جمهوری آذربایجان»، قابل دسترسی در: <http://beheshtipour.blogfa.com/post-46.aspx>
۷. پورسعید، فرزاد (۱۳۸۱)، «۱۱ سپتامبر و تحول مفهوم منافع ملی: گذار از منافع ملی به منفعت نظام جمهوری اسلامی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره ۱۷.
۸. تقی‌پور، محمد (۱۳۸۳)، *استراتژی پیرامونی رژیم صهیونیستی*، تهران، نشر مؤسسه اطلاعات و پژوهش‌های سیاسی.
۹. جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۸۸)، *سیاست خارجی رژیم صهیونیستی در منطقه قفقاز جنوبی و بایسته‌های سیاست خارجی ایران*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران.
۱۰. جوادی ارجمند، محمدجعفر، رضازاده، حبیب، حضرت‌پور، سعیده (۱۳۹۳)، «بررسی علت‌های سردی روابط ایران و جمهوری آذربایجان»، *مطالعات اوراسیای مرکزی*، دوره ۷، شماره ۱.
۱۱. حجت‌شمامی، رضا (۱۳۸۸)، «رژیم صهیونیستی در جستجوی هویت گمشده در آذربایجان»، *دوماهنامه ایراس*، شماره ۲۳.
۱۲. خلیلی، ابراهیم (۱۳۸۸)، *فعالیت اطلاعاتی جمهوری آذربایجان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده فارابی آجا.
۱۳. ذکی، یاشار، ولیقلی‌زاده، علی (۱۳۹۳)، «بررسی و تحلیل موانع ژئوپلیتیکی مناسبات اقتصادی ایران-جمهوری آذربایجان»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۶، شماره ۳.
۱۴. ربیعی، محمدرضا (۱۳۸۹)، «تأثیر ابتکار مشارکت شرقی بر روابط اتحادیه اروپا و روسیه»، *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، شماره ۶۹.

۱۵. رنجبر، مقصود (۱۳۸۵)، «مفهوم منافع ملی از دیدگاه‌های گوناگون»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره ۲۲۶ - ۲۲۵.
۱۶. ساجدی، امیر (۱۳۹۰)، «طرح پیرامونی و همکاری آذربایجان و رژیم صهیونیستی»، *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، شماره ۱۶.
۱۷. ساوه درودی، مصطفی (۱۳۸۸)، *رژیم صهیونیستی و امنیت ملی*، تهران، مرکز مطالعات کاربردی فارابی آجا.
۱۸. سعادت قلی‌پور آذر، علی (۱۳۹۳)، «بررسی نشانگاه‌های اطلاعاتی - امنیتی رژیم صهیونیستی در جمهوری آذربایجان و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، سال ۲۱، شماره ۷۸.
۱۹. سیف‌زاده، حسین (۱۳۷۱)، *نظریه‌های مختلف در روابط بین‌الملل*، تهران، نشر سفیر.
۲۰. شیفر، برندا (۱۳۸۶)، *پژوهش راهبردی تحلیل برندا شیفر از دشواری‌های امنیتی ایران در منطقه آذربایجان*، ترجمه قدیر نصری، چاپ اول، تهران، مرکز مطالعات کاربردی فارابی آجا.
۲۱. غرایق‌زندی، داود (۱۳۸۷)، *محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران*، چاپ اول، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۲. فیروزی، رضا (۱۳۸۹)، «تأثیر روسیه بر روند سیاست خارجی جمهوری‌های قفقاز»، *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، شماره ۷۰.
۲۳. قوام، عبدالعلی (۱۳۷۰)، *اصول سیاست خارجی و سیاست بین‌الملل*، تهران، نشر سمت.
۲۴. کامران دستجردی، حسن (۱۳۹۰)، «حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (با کاربرد نظریه بازی‌ها)»، *فصلنامه انجمن جغرافیای ایران*، قابل دسترسی در: <http://qafqaz.ir/fa/?p=4573>
۲۵. کولایی، الهه (۱۳۸۹ الف)، «قفقاز جنوبی و ج.ا.ایران: نگاهی دیگر»، *چهل و سومین نشست تخصصی*، نهم آبان ماه، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
۲۶. کولایی، الهه (۱۳۸۹ ب)، «جمهوری اسلامی ایران و ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، شماره اول.
۲۷. کیانی، مرتضی (۱۳۹۰)، «کشور بیست‌ساله»، *ماهنامه زمانه*، شماره ۱۷.
۲۸. مؤمنی، قاسم (۱۳۸۳)، «جامعه یهودیان آذربایجان»، *خاورمیانه ۲*، ویژه حضور اسرائیل در مناطق همجوار ایران، تهران، نشر مؤسسه ابرار معاصر تهران.
۲۹. مهدی‌زاده، اکبر (۱۳۸۰)، «بررسی اهداف و خط‌مشی‌های رژیم صهیونیستی در آسیای میانه و قفقاز»، *ماهنامه نگاه*، شماره ۱۸.
۳۰. هاشمی، غلامرضا (۱۳۸۷)، *امنیت در قفقاز جنوبی*، تهران، نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۳۱. میرمحمدی، سیدرضا (۱۳۸۷)، «جمهوری آذربایجان در نگاهی گذرا»، *دوماهنامه ایراس*، شماره ۲۰.
۳۲. «روابط نظامی - امنیتی رژیم صهیونیستی و آذربایجان» (۱۳۹۱)، *ماه‌نگار دیده‌بان امنیت ملی*، شماره سوم.

۳۳. مؤسسه تحقیقات پژوهش‌های سیاسی علمی ندا (۱۳۸۹)، *مروری بر روابط خارجی رژیم صهیونیستی*، تهران، انتشارات ندا.

۲. منابع انگلیسی

1. Bayramov, A (1998), Foreign Economic Relations: Solid Foundation for the Future Development, *Xalq Newspaper*, Baku (in Azerbaijani).
2. Dekmejian, R, Hrair & Hovann H. Simonian (2003), *Troubled Waters the Geopolitics of the Caspian Region*, London, I.B. Tauris & Co. Ltd
3. Sajedi, Amir (2008), Way Palestine-Israel Peace is not Eallizing?, *India Quarterly, A Journal of International Affairs*, Vol LXIV, No 31.
4. Sosinsky-Semikhat, Yuri (2012), Azerbaijan and Israel Work against Iran, Accessed on: http://english.pravda.ru/hotspots/conflicts/10-05-2012/121072_azerbaijan_israel_iran_-0/